

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS
LIETUVOS TSR ISTORIJOS PROBLEMINĖ MOKSLINĖ TARYBA

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1978 METAI

VILNIUS „MOKSLAS“ 1979

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEM BOARD
OF THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1978

VILNIUS

1979

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISCHER-WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSFORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1978

VILNIUS

1979

АКАДЕМИЯ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ
ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ

ГОД 1978

ВИЛЬНИУС «МОКСЛАС» 1979

Redakcinė kolegija

**Jonas DOBROVOLSKAS, Mečislovas JUČAS, Vytautas
MERKYS, Vacys MILIUS, Giedrė NIUNKIENĖ, Rita STRAZ-
DŪNAITĖ (sekretorė), Henrikas ŠADŽIUS, Adolfas
TAUTAVIČIUS, Bronius VAITKEVIČIUS (vyr. redak-
torius), Regina ŽEPKAITĖ (vyr. redaktoriaus
pavaduotoja)**

Išleista pagal LTSR MA Istorijos instituto užsakymą

0505040000

**M 10604—209
M854(08)—79 Ž—79**

© LTSR MA Istorijos institutas, 1979

UDK 3K15(494)(092) Platenas + 3KP1(474.5)

F. PLATENAS LIETUVOJE

ALFONSAS EIDINTAS

Fridrichas Platenas (1883.VII.8) — žymus Šveicarijos ir tarptautinio darbininkų ir komunistinio judėjimo atstovas. Jis ilgą laiką dalyvavo socialistiniame judėjime, nuo 1912 m. buvo Šveicarijos socialdemokratų partijos valdybos sekretoriumi. Pirmojo pasaulinio karo metais F. Platenas stjo į internacionalistų stovyklą ir įsijungė į „Cimervaldo kairiosios“ veiklą, dalyvavo Cimervaldo (1915 m.) ir Kintalio (1916 m.) konferencijose. Galima sakyti, kad F. Platenas du kartus grąžino V. Leniną Rusijai. 1917 m. pavasarį jis organizuoja V. Lenino ir dar 30 politinių emigrantų grįžimą iš Šveicarijos į Rusiją. 1918 m. sausio 14 d. Maskvoje, bandant pirmą kartą pasikėsinti į V. Lenino gyvybę, F. Platenas pridengė V. Leniną ir pats buvo sužeistas¹.

Dideli šio kovotojo nuopelnai už darbininkų klasės reikalus, kuriant trečiąjį, Komunistinį, Internacionalą. F. Platenas, kaip Šveicarijos kairiosios socialdemokratijos atstovas, 1919 m. kovo 4 d. kartu su V. Leninu bei kitais pasirašė Cimervaldo konferencijos pareiškimą, kuriuo Cimervaldo susivienijimas buvo paleistas². Jis dalyvavo Komunistinio Internacionalo I kongrese Maskvoje. Nuolatiniais kongreso prezidiumo nariais buvo išrinkti V. Leninas (Tarybų Rusija), G. Eberleinas (Vokietija) ir F. Platenas (Šveicarija)³. Platenas jame kalbėjo du kartus. Jis atliko nemažą darbą komisijoje, ruošusioje kongreso rezoliucijų projektus.

F. Plateno gyvenimas ir veikla atkreipė tarybinių istorikų dėmesį. Monografiją apie žymųjį darbininkų ir komunistinio judėjimo veikėją parašė A. Ivanovas⁴, atsiminimus, remdamasi dokumentine medžiaga, — O. Svencickaja⁵, populiarų apybraižą priklauso A. Dunajevskio plunksnai⁶. F. Platenui teko būti ir Lietuvoje ir, kaip rašė A. Ivanovas, gana neįprastomis aplinkybėmis.

¹ Платтен Ф.— Большая Советская Энциклопедия. М., 1975, т. 20, с. 36.

² В. И. Ленин и Коммунистический Интернационал. М., 1970, с. 135.

³ Ленин в борьбе за революционный Интернационал. М., 1970, с. 428.

⁴ Иванов А. Фриц Платтен. М., 1963.

⁵ Свенцицкая О. Платтен — пламенный революционер. М., 1974.

⁶ Дунаевский А. Платтен — известный и неизвестный. М., 1974.

Didelis nuopelnas, atskleidžiant F. Plateną buvojimą Lietuvoje, yra Tarybų Lietuvos archyvistų, iš jų — K. Tamašausko, suradusio buržuazinės žvalgybos medžiagą apie F. Plateną kalinimą Kauno kalėjime. Ja remiantis, buvo paskelbtas straipsnis „Jaunimo gretų“ žurnale⁷. Šia medžiaga naudojosi O. Svencickaja ir A. Dunajevskis. O. Svencickaja, perskaičiusi šį straipsnį, perdavė įdomios medžiagos žurnalistui A. Remeikiui, kuris ją paskelbė tame pačiame žurnale 1967 metais⁸. Pagal paskelbtą archyvinę medžiagą dokumentinę apybraižą parašė V. Jurkštas⁹, dar papildydamas Plateną buvojimo Lietuvoje temą naujais duomenimis apie jo bendrą veiklą¹⁰. Netrukus buvo paskelbti revoliucinio judėjimo dalyvio Z. Zismano atsiminimai apie jo susitikimą su Platenu Kauno kalėjime¹¹.

Šio straipsnio tikslas — apibendrinti žinias apie F. Plateną buvojimą Lietuvoje, parodyti Lietuvos Komunistų partijos internacionalines pastangas išlaisvinti Plateną iš buržuazinės žvalgybos rankų. Tam panaudoti rasti nauji archyviniai dokumentai.

Taigi po Kominterno I kongreso F. Platenas per Suomiją skubėjo grįžti į Šveicariją. Tačiau Suomijoje buvo suimtas ir tik V. Lenino rūpesčiu iškeistas į nelaisvėje buvusį suomių karininką. Grįžęs į Maskvą, 1919 m. pradžioje, bandė per Vengriją pasiekti Šveicariją lėktuvu. Tačiau, sugedus varikliui, lėktuvas buvo priverstas nusileisti Rumunijoje. F. Plateną rumunų valdžios organai uždarė Žiliovos tvirtovėje. Kiek vėliau šios šalies valdžia jį perdavė Ukrainos nacionalistų vadovui S. Petliūrai. Pastarasis, žinodamas, kokie artimi Plateną ryšiai su V. Leninu, pasiūlė Platenui vykti su jo slaptu laišku pas V. Leniną¹². Taip Platenas 1919 m. pabaigoje vėl atsiduria Tarybų Rusijoje¹³.

Cia būdamas jis aktyviai sekė tarptautinio darbininkų judėjimo įvykius. Vis didesnį Plateną nerimą kėlė tuometinė padėtis Vokietijoje. Ten 1920 m. pradžioje reakcinės jėgos pradėjo stiprinti savo pozicijas. Vokietijos kariniai sluosniai, palaikomi buržuazijos, tikėjosi pašalinti iš vyriausybės socialdemokratų ir, vadovaujant karo ministrui G. Noskei, įvesti karinę diktatūrą. Vyriausybės galva buvo numatytas dvari-

⁷ Lenino draugas Kauno kalėjime.— Jaunimo gretos, 1965, Nr. 6.

⁸ Remeikis A. Tas pats Fricas Platenas.— Jaunimo gretos, 1967, Nr. 1.

⁹ Jurkštas V. ...Pavedžiau pranešti mano bičiuliui Leninui...— Švyturys, 1973, Nr. 7.

¹⁰ Jurkštas V. Elizabeta Platen... Kas ji?— Švyturys, 1975, Nr. 7.

¹¹ Atsiliepdamas į V. Jurkšto medžiagą, Partijos istorijos institutas prie LKP CK „Švyturio“ žurnale paskelbė revoliucinio judėjimo dalyvio Lietuvoje Z. Zismano atsiminimus apie Plateną kalinimą Kauno kalėjime. Žr.: Zismanas Z. Perdaviau jo laišką Leninui...— Švyturys, 1973, Nr. 12, p. 8. Vėliau institutas publikavo LKP Kauno rajono komiteto išleistą 1920 m. balandžio mėnesį atsišaukimą, protestuojantį prieš neteisėtą F. Plateną kalinimą Kauno kalėjime. Žr.: „Kas tas yra draugas Platenas?“— Švyturys, 1973, Nr. 22, p. 23.

¹² Siame laiške S. Petliūra siūlė Tarybų valstybės vadovui pasirašyti su juo paliaubas. Žr.: Иванов А. Мин. веик., p. 67—69.

¹³ Иванов А. Мин. веик., p. 67—69.

ninkas V. Kapas, apie kurį būriavosi kraštutiniai reakcionieriai. Platenas nutaria bet koku būdu nusigauti į Vokietiją ir dalyvauti vokiečių komunistų kovoje prieš puolančią reakciją ir oportunistinius socialdemokratijos lyderius. Numatė į Vokietiją skristi lėktuvu, o iš ten vykti į Ciurichą¹⁴.

Lėktuvus į Vokietiją netrukus atsirado. 1920 m. sausio mėnesį Berlyno Johanistalio aerodromo vokiečių oro susisiekimu bendrovės „Deutsche Lufttreederei“ lėktuvus be jokio leidimo ir vizos perskridęs Lietuvos teritoriją atgabeno į Tarybų Rusiją vakcinas prieš šiltinę, švirkštų ir kitų medikamentų siuntą vokiečių karo belaisviams, siunčiamą jų globos komisijos¹⁵. Susidarė galimybė pasinaudoti šiuo lėktuvu. Derybas su pilotu V. Polte vedė RTFSR Liaudies Komisarų Tarybos atstovas. Jam buvo įteiktas V. Lenino raštelis: „RTFSR. LKT. 1920.II.26. Pirmininkas. Kadangi jūsų lėktuvas neturi nei keleivių, nei jokio krovinio, žemiau pasirašęs prašo Jūsų lėktuvu į Berlyną nuvežti mūsų prekybos įgaliotinį Šveicarijai Frederiką Plateną su žmona. Užmokestį pats ponas Platenas sumokės bendrovei. V. Uljanovas (Leninas)“¹⁶.

F. Platenui buvo suteikti Tarybų Rusijos nacionalinio patarėjo, Respublikos įgaliotinio, įpareigoto rūpintis rusų politinių emigrantų globa Šveicarijoje, taip pat RTFSR prekybos atstovo mandatai, pasirašyti V. Lenino, Užsienio reikalų liaudies komisaro G. Čičerino, Užsienio prekybos liaudies komisaro L. Krasino¹⁷. F. Platenas buvo įpareigotas pergabenti iš Šveicarijos į Maskvą dar carinės vyriausybės užsakytus Ženevoje Fizikų draugijai tiksliuosius prietaisus, būtinus Visos Rusijos vyriausiems matų ir saikų rinkams. Už tai F. Platenas buvo įpareigotas draugijai sumokėti 60 000 frankų¹⁸.

Su Platenu skrido ir Elizabeta Platen. Tikroji jos pavardė — Jelizaveta Rozovskaja¹⁹. Ji turėjo perduoti vokiečių komunistams brangenybes, kurie jas būtų pavertę markėmis²⁰.

1920 m. kovo 10 d. lėktuvas iš Smolensko išskrido Lietuvos kryptimi. Prie Vilniaus lėktuvą apšaudė Lenkijos kariuomenės zenitinė baterija ir apgadino vieną motorą. Lakūnas V. Poltė ir mechanikas V. Šulcas sugėbėjo jį nuskraidinti iki Kauno. Netoli Linkuvos kaimo lėktuvas buvo priverstas nusileisti. Jo ekipažas pateko į buržuazinės Lietuvos žvalgybos rankas. Tą pačią kovo 10 d. F. Platenas ir abu lakūnai buvo uždaryti į Kauno apygardos kalėjimą ir laikomi Kauno miesto komendanto žinio-

¹⁴ Свенцицкая О. Мин. veik., p. 133.

¹⁵ Jurkštas V. ...Pavedžiau pranešti mano bičiuliui Leninui...—Ten pat, p. 4.

¹⁶ Cituojama pagal: Jurkštas V. ...Pavedžiau pranešti mano bičiuliui Leninui...—Ten pat, p. 5.

¹⁷ Dokumentų originalai, išduoti F. Platenui su V. Lenino parašais, buvo rasti Tarybų Lietuvos archyvistų ir perduoti Marksizmo-leninizmo institutui prie TSKP CK.

¹⁸ Jurkštas V. ...Pavedžiau pranešti mano bičiuliui Leninui...—Ten pat, p. 5.

¹⁹ Apie tai plačiau rašo A. Dunajevskis, p. 220—221.

²⁰ Jurkštas V. Elizabeta Platen... Kas ji? — Ten pat, p. 7; Дунаевский А. Мин. veik., p. 221.

je²¹. Apie šį įvykį netrukus atsirado ant žvalgybos viršininko stalo pranešimas, kuriame buvo sakoma, kad paimtas nusileidęs vokiečių lėktuvas su keturiais keleiviais, kuris prieš tai į Rusiją vežė medikamentus²². Motyvuojant tuo, kad lėktuvas be Lietuvos valdžios žinios ir leidimo skrido per Lietuvos teritoriją iš Vokietijos į Tarybų Rusiją ir atgal ir gabeno kontrabandą, lėktuvas buvo konfiskuotas ir perduotas Lietuvos kariuomenės aviacijos viršininkui. Visi lėktuve buvę pinigai konfiskuoti Lietuvos išdo naudai. Apie įvykį netrukus sužinojo ir Lietuvos gyventojai. Valdžios oficialus „Lietuva“ pranešė 1920 m. kovo 13 d., kad nusileidusiame prie Kauno lėktuve yra Tarybų Rusijos atstovas F. Platenas, turintis V. Lenino ir L. Krasino mandatus prekiauti su visais kraštais. Pas skridusiuosius rasta 300 000 markių (rusų rubliais ir anglų svarų sterlingais)²³.

Platenas buvo tardomas generalinio štabo žvalgybos skyriuje, ir tuo būdu atsirado byla „Tardymo medžiaga apie Šveicarijos pilietį, Tarybų Rusijos įgaliotinį Fricą Plateną“. Tardymo metu Platenas laikėsi ramiai, prisistatė kaip prekybos įgaliotinis. Tai rodė ir nepriekaištingi jo dokumentai.

Plateno asmenybė iškart sukėlė karinės vadovybės susidomėjimą. 1920 m. kovo 11 d. generalinio štabo viršininkas iš Šiaulių gavo gen. leit. S. Nastopkos pasirašytą telegramą, kurioje išakyta vyriausiojo kariuomenės vado vardu sužinoti, kokio turinio surasti dokumentai numuštame lėktuve. Joje sakoma: „Jeigu rasti dokumentai turi kokią nors politinę reikšmę, tai tučtuojau jų turinį šifruotai praneškite generolui Turneriui į Rygą“²⁴.

Oficialiai generolas Terneris (Turner) buvo Antantės karinės komisijos, prižiūrėjusios vokiečių kariuomenės evakuaciją iš Pabaltijo valstybių, narys. Jis vykdė aktyvią kontrrevoliucinę veiklą, šnipinėjo, lipdė placdarmą kovai su Tarybų Rusija. Aktyviai į Plateno bylą kišosi ir Anglijos įgaliotinio Pabaltijo kraštams pavaduotojas Lietuvoje pulkininkis R. Vordas (Ward), taip pat Prancūzijos karinės misijos Lietuvoje viršininkas pulkininkas K. Rebulis (Reboul)²⁵.

²¹ Lietuvos TSR centrinis valstybinis archyvas (toliau — CVA), f. 1546, ap. 1, b. 13, p. 72. Kauno apygardos kalėjime esamų kalinių, suimtų iki 1920 m. balandžio 1 d., sąrašas. Beje, V. Jurkštas savo straipsnyje „...Pavedžiau pranešti mano bičiuliui Leniniui...“, p. 5, rašo, kad F. Platenas iškart po pirmojo tardymo buvo tik internuotas ir gyveno „Metropolio“ viešbutyje. Tik po kovo 27 d. tardymo, nustatius, kad nevežė nieko priešvalstybiška, jis buvo uždarytas į Kauno kalėjimą. Matyt, kad tai klaida, nes jau minėtame Kauno apygardos kalėjimo kalinių sąrašė pažymėta, jog Platenas buvo uždarytas į kalėjimą tą pačią dieną, kai nusileido Kaune — kovo 10 d. O lakūnai abu buvo išleisti į Vokietiją netrukus po tardymo. 1920 m. kovo 30 d. iš kalėjimo buvo išleista ir J. Rozovskaja. Tačiau iš Lietuvos ji neišvyko ir laukė, kol bus išleistas F. Platenas. Žr.: Jurkštas V. Elizabeta Platen... Kas ji? — Ten pat, p. 7; Дунаевский А. Мин. veik., p. 220—221.

²² CVA, f. 378, ap. 2, b. 1541, p. 74. 1920 m. kovo mėnesio Kauno žvalgybos skyriaus pranešimas.

²³ Bolševikų orlaivis.— Lietuva, 1920.III.13.

²⁴ Cituojama pagal: Lenino draugas Kauno kalėjime.— Ten pat, p. 24.

²⁵ Ten pat, p. 24.

Iš kalėjimo Platenas nebuvo paleistas. Su juo buvo elgiamasi blogiau negu su kriminaliniais nusikaltėliais. Protestuodamas jis rašė įvairiems buržuazinės valdžios organams. Vieną iš jo pareiškimų 1920 m. kovo 26 d. svarstė Ministrų kabinetas. Teisingumo ministras L. Noreika pranešė, kad F. Platenas prašo iš didelės pinigų sumos, kuri buvo iš jo paimta, išduoti jam nors kiek lėšų maistui pagerinti. Krašto apsaugos ministro padėjėjas A. Merkys į tai atsakė, kad pinigai yra konfiskuoti, įnešti į valstybės išdą ir todėl negali būti išduoti²⁶. Platenas dar kelis kartus reiškė savo pasipiktinimą. 1920 m. balandžio 4 d. pareiškime buržuazinės Lietuvos užsienio reikalų ministrui jis pareiškė: „Manau, kad mane suėmė visai be pagrindo. Garantijos dėlei būtų užtekę mane laisvai internuoti, paėmus pasą ir dalį mano pinigų. Šiuo metu su manimi elgiamasi tiesiog skandalingai“²⁷. Ir toliau: „Caro laikais sėdėjau Rygos kalėjime, Manerheimo režimo metais Helsingforse, Žiliovos tvirtovėje Bukarešte, daug kartų Šveicarijoje, bet niekur su manimi nesielgė taip blogai, kaip Lietuvoje“²⁸.

F. Platenas buvo kalinamas toliau. Jis suprato, jog didžiausią nerimą buržuazinei Lietuvos valdžiai kelia tai, kad jo vardas yra glaudžiai susijęs su Tarybų Rusija. Neatsitiktinai jau minėtame balandžio 4 d. pareiškime Platenas rašė: „Nors aš esu Tarybinės vyriausybės įgaliotinis, tačiau dėl to nesumažėja mano teisės. Ponas Sugstas, Šveicarijos pilietis, yra Anglijos konsulas Ciuriche ir todėl neprarado nė vienos Šveicarijos piliečio teisės“²⁹. Įsitikinęs, kad prašymais teismo organams nieko negalima laimėti, Platenas tame pat pareiškime praneša, kad jis pavedė vienam kaliniui pranešti jo bičiuliui Leninui apie kalinimą Kaune³⁰. Tas kalinys, matyt, buvo Zelmanas Zismanas, nes savo atsiminimuose jis rašo, jog buvo kalinamas vienoje kameroje su F. Platenu. Kadangi netrukus Lietuvai ir Tarybų Rusijai keičiantis politiniais kaliniais Z. Zismanas turėjo išvykti į Tarybų Rusiją, Platenas parašė laišką V. Leninui, kurį Z. Zismanas, nuvykęs į Maskvą, turėjo jam perduoti³¹. Gegužės 2 d., motyvuodamas tuo, kad į septynis prašymus įvairioms Lietuvos valdžios įstaigoms negavo atsakymo, F. Platenas rašė naują prašymą kalėjimų departamentui inspektoriumi³², kur klausia, dėl ko jis laikomas kalėjime, reikalauja leisti matytis su žmona kasdien po pusę valandos, išleisti į miestą gydyti dantis, be to, domisi, kokia pinigų suma jam skiriama kiekvienai dienai pragyventi, taip pat iš kur jis turįs tuos pini-

²⁶ CVA, f. 923, ap. 1, b. 86, p. 93. Ministrų kabineto posėdžio 1920 m. kovo 26 d. protokolas.

²⁷ Cituojama pagal: Lenino draugas Kauno kalėjime.— Ten pat, p. 24.

²⁸ Ten pat, p. 24.

²⁹ Ten pat.

³⁰ Ten pat.

³¹ Zismanas Z. Perdaviau jo laišką Leninui. — Ten pat, p. 8.

³² CVA, f. 1546, ap. 1, b. 13, p. 87. F. Platenos prašymas kalėjimų departamentui inspektoriumi 1920 m. gegužės 2 d.

gus gauti. Platenas griežtai reikalauja leisti jam susisiekti ir matytis su advokatu³³.

Protestuodamas prieš nežmoniškas kalėjimo sąlygas, jis paskelbė bado streiką. Gegužės 3 d. kalėjimų departamento inspektorius K. Vitukevičius, sužinojęs iš Kauno apygardos kalėjimo viršininko, kad politinis kalinys Platenas paskelbė badavimą, atėjo į jo kamerą išsiaiškinti bado streiko priežasties. Platenas jam skundėsi, kad Lietuvos valdžia net neduoda atsakymo į jo prašymus raštu, prašė K. Vitukevičių išaiškinti jo reikalavimus ir, inspektoriaus paprašytas, laikinai atsisakė nuo badavimo³⁴.

Taigi vien dėl to, kad Platenas buvo Tarybų šalies prekybos atstovas, jis buvo laikomas kalėjime ir traktuojamas kaip politinis kalinys.

Kitaip į Plateno kalinimą žiūrėjo Lietuvos darbo žmonės. 1920 m. balandžio mėnesį Lietuvos Komunistų partijos Kauno rajono komitetas išleido atsisaukimą „Draugai darbininkai ir kareiviai“³⁵, kuriame demaskavo buržuazijos elgesį su Plateniu. „Drg. Platenas nieko nėra padaręs kontrrevoliucinei Lietuvai. Kodėl gi jį, kaip piktadarių, laiko kalėjime? Drg. Platenas yra tarptautinio proletariato vadas ir todėl dvarininkų ir kunigų valdžia jį laiko kalėjime“,— sakoma atsisaukime³⁶. Lietuvos darbo žmonės buvo paraginti kovoti už Platenio paleidimą, prieš neteisėtus buržuazijos veiksmus.

1920 m. gegužės mėnesį prieš Platenio kalinimą griežtai pasisakė pagrindinė „Tiesa“³⁷. „Kankindami drg. Plateną Lietuvoj, suteikdami smūgį Šveicarijos darbininkams, mūsų budeliai gerai žino, kad jie tuo atlieka gerą darbą ne tik Šveicarijos ir kitų kraštų budeliams, bet ir sau, nes Šveicarijos darbininkai yra tokie pat mirtini jų priešai, kaip ir Lietuvos darbininkai, bežemiai ir mažžemiai“,— buvo rašoma straipsnyje „Dr-go Fr. Plateno kankinimai“³⁸. Protestų vis gausėjo. Gegužės 3 d. F. Platenas antrą kartą paskelbė bado streiką. Protestuodami prieš grubų valdžios elgesį su Plateniu, bado streiką paskelbė visi Kauno kalėjimo politiniai kaliniai³⁹.

Kauno pagrindis bandė užmegzti ryšį su išleista iš kalėjimo J. Rozovskaja (E. Platen). Tai buvo labai pavojinga, bet Lietuvos ir Baltaru-

³³ Ten pat, p. 87.

³⁴ Ten pat. Kalėjimų departamento inspektoriaus K. Vitukevičiaus raštas Teisingumo ministerijos kalėjimų departamentui 1920 m. gegužės 3 d.

³⁵ Atsisaukimo originalas saugomas Partijos istorijos instituto prie LKP CK Partarchyve, f. 1770, ap. 8, b. 2^a, p. 119. Be to, jo tekstas buvo publikuotas spaudoje. Žr.: „Kas tas yra draugas Platenas?“—Švyturys, 1973, Nr. 22, p. 23. Atsisaukimas buvo išleistas lietuvių ir rusų kalbomis. Beje, rusiškame jo egzemplioriuje atsisaukimas vadinasi „Draugai darbininkai, valstiečiai ir kareiviai“. Matyt, taip jis turėjo vadintis ir lietuviškai, nes lietuviškame po žodžio „darbininkai“ yra kablelis ir sekantis žodis „valstiečiai“ turbūt dėl skubėjimo pagrindžio sąlygomis buvo praleistas.

³⁶ PA, f. 1770, ap. 8, b. 2^a, p. 119.

³⁷ Dr-go Fr. Plateno kankinimai.—Tiesa, 1920. V., Nr. 3(5).

³⁸ Ten pat.

³⁹ Lenino draugas Kauno kalėjime.—Ten pat, p. 25.

sijos KP Kauno organizacijos sekretorius paprašė Kominterno kurjerį E. Henriį, vežiojusį paštą iš Berlyno į Maskvą ir atgal ir tuo metu buvusį Kaune, perduoti J. Rozovskajai paketą. Tą paketą E. Henris ir įteikė adresatei⁴⁰. Netrukus kažkoks paauglys, gerai kalbantis vokiškai, įbruko J. Rozovskajai į rankas voka, kuriame buvo atsisaukimas, raginantis kovoti už Plateno išlaisvinimą⁴¹.

Tuo būdu Lietuvos komunistai buvo ištikimi proletarinio internacionalizmo principams, kuo galėdami padėjo nelaimėje atsidūrusiems partijos draugams.

Prieš Plateno kalinimą buvo protestuojama ne tik Lietuvoje, bet ir Tarybų Rusijoje, Šveicarijoje. Šveicarijos socialdemokratų partijai spaudžiant šalies prezidentą, šis galų gale paprašė Lietuvos vyriausybę, kad ji, atsižvelgdama į Plateno prastą sveikatos būklę, jei tik jis nėra pažeidęs Lietuvos įstatymų, paleistų kalinį į laisvę. Iki šiol Šveicarijos vyriausybė nerodė ypatingo suinteresuotumo šia byla. Tai patvirtina Lietuvos misijos Šveicarijoje atstovo 1920 m. balandžio 20 d. raštas Lietuvos užsienio reikalų ministerijai. Atstovas pranešė, kad jis aplanke Politikos departamentą ir jam Šveicarijos valdžia pareiškė esanti visiškai patenkinta dėl elgesio su Platenu Lietuvoje. Be to, Platenas šveicarų teismo esąs nuteistas 6 mėnesiams kalėjimo ir, atvykęs į Šveicariją, jis vien dėl to būsiąs suimtas ir pasodintas į kalėjimą. Labiausiai Šveicarijos valdžia būtų patenkinta, kad Lietuva išsiųstų Plateną į Rusiją⁴².

Kaip matome, šiuo klausimu tarptautinė buržuazija buvo vieninga.

Buržuazinė Lietuvos vyriausybė, negalėdama rasti kaltinamosios medžiagos ir spaudžiama masių, buvo priversta paleisti Plateną. 1920 m. gegužės 12 d. jis buvo etapu išsiųstas į Vokietiją, kur vėl buvo areštuotas. „Vėl mane „svetingai“ priėmė kalėjimas, šį kartą vokiškas ir tik trim savaitėms“, — rašė vėliau Platenas⁴³.

F. Platenas liko ištikimas darbininkų klasės sūnus, kovotojas už jos reikalą. 1921 m. kovo 5—6 d. Ciuriche buvo įkurta Šveicarijos Komunistų partija, o jos sekretoriumi išrinktas F. Platenas.

Nuo 1923 m. Platenas gyveno Tarybų Sąjungoje. Čia jis dirbo pedagoginį, politinį ir profsąjunginį darbą, organizavo pavyzdinius žemės ūkio kooperatyvus. Plateno nesutrikdė ir netikėtas suėmimas 1938 metais. Už nelegalų ginklo laikymą (pistoletą V. Lenino nurodymu Platenas gavo dar 1918 m. ir saugojo kaip revoliucijos dienų relikviją) jis buvo išsiųstas į pataisos darbų stovyklą⁴⁴ Archangelsko srityje⁴⁵. Ir čia F. Pla-

⁴⁰ Дунаевский А. Мин. veik., p. 208.

⁴¹ Ten pat, p. 223.

⁴² Lenino draugas Kauno kalėjime.— Ten pat, p. 24—25.

⁴³ Cituojama pagal: Свенцицкая О. Мин. veik., p. 139.

⁴⁴ Ремеикис А. Tas pats Fricas Platenas.— Ten pat, p. 8.

⁴⁵ Свенцицкая О. Мин. veik., p. 182.

tenas šventai tikėjo antihitlerinės stovyklos pergale Antrajame pasauliniame kare, šviesiu socializmo pasauliu⁴⁶, už kurį jis kovojo visą savo gyvenimą.

Mirė F. Platenas 1942 m. balandžio 22 dieną.

Ф. ПЛАТТЕН В ЛИТВЕ

А. ЭЙДИНТАС

Резюме

Имя видного деятеля международного коммунистического движения, друга и соратника В. И. Ленина, одного из основателей Коммунистической партии Швейцарии Фридриха Платтена (8.VII 1883—22.IV 1942), связано с Литвой в силу довольно интересных обстоятельств.

Как торговый представитель РСФСР Ф. Платтен 10 марта 1920 г. вылетел в Германию. Однако над г. Вильнюсом самолет был подбит польскими артиллеристами и сделал вынужденную посадку близ г. Каунаса, где Ф. Платтен был арестован литовской разведкой и заточен в Каунасскую тюрьму.

В тюрьме он вел себя как стойкий коммунист, решительно протестовал против незаконных действий буржуазных властей Литвы, 8 раз писал заявления в разные учреждения, объявляя голодовку. Платтен установил контакт с местными политзаключенными и с их помощью переправил письмо В. И. Ленину.

Коммунисты Литвы были верны своему интернациональному долгу. Они протестовали против мучений, которым подвергался Платтен со стороны властей, издали специальную прокламацию, писали в подпольной коммунистической газете «Тиеса» о позорной акции буржуазной администрации, призывали трудовой народ Литвы на борьбу за свободу коммуниста Ф. Платтена. Политзаключенные Каунасской тюрьмы, поддерживая требования Платтена, объявили голодовку. Каунасские подпольщики установили связь с женой Ф. Платтена. Протестовали также рабочие других стран.

Буржуазия вынуждена была уступить требованиям масс. Революционная солидарность помогла Ф. Платтену в мае 1920 г. вырваться из плена литовской буржуазии.

⁴⁶ Apie tai liudija F. Plateno laišakai, rašyti iš ištremties O. Svencickajai. Keli laišakai buvo publikuoti „Jaunimo gretų“ žurnale 1967 m. Nr. 1, p. 8. Laiškų originalus O. Svencickaja perdavė Leningrado Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos valstybiniam muziejui. Žr. O. Svencickajos min. knygą, p. 182.